

הבריחה לשווייץ ותקופת הפליטות בשווייץ

יעל יקרה, אני מתחיל לספר לך את סיפור המעבר שלי לשווייץ ב- 1944 , במלחמת העולם השנייה.

ובכן, אחרי הימים הראשונים של אופוריה שבאו אחרי 8 בספטמבר 1943, שבהם חשבנו שבנות הברית ימהרו, בעזרתו היעילה של צבא Badoglio, לשחרר את איטליה לפחות עד לשרשרת הרי הפניני וכך גם אותנו, היהודים המסכנים בפירנצה. אך ב-13 בספטמבר הגיעו הכוחות הגרמנים והבנתי שעלינו לחפש מקלט איפשהו.

אמרתי ושוב אמרתי לאמי שאסור יהיה לנו להישאר בבית. אבל את מכירה את המצבים האלה, היא ראתה בבירור את כל הקשיים והייתה אומרת וחוזרת שזה היה בלתי אפשרי. והיות ואני התעקשתי, בשלב מסוים ניסתה לגלגל עליי את האשמה באומרה שלא הייתה מתעוררת בעיה בשבילה ובשביל אחותי, ושאני הייתי הבעיה כי הייתי אז בן 16, אבל הייתי כבר גבוה כמו עכשיו (ועוד בתוספת כמה סנטימטרים בגלל השערות) והייתי יכול לעורר תשומת לב אם לא כיהודי אז גם כמשתמט מגיוס לצבא.

כך בסוף ספטמבר, אחרי הרבה ויכוחים בתוך המשפחה, אמרתי לאימי שתבטיח לי שאם אני אסע בגפי היא תצא מהבית עם אחותי עדה. היא הבטיחה, נתנה לי קצת כסף (זה לא היה סכום גדול, אבל אני חשבתי שאם אדע לקמץ יוכל להספיק לקיים אותי בשבועות המעטים או החודשים המעטים עד להגעת כוחות הברית) וכך נסעתי.

הצלחתי להתמקם בכפר לא רחוק מ- AREZZO שם לא אמרתי לאף אחד שאני יהודי, אלא שהייתי "מתפנה" בגלל ההפצצות מהאוויר שבפירנצה ושם חייתי עד פברואר '44. אך באותם החודשים הכוחות של בנות הברית עברו את החורף בלי להתקדם בדרום איטליה. ב-28 בפברואר נגמרו התלושים לקניית מזון שהיו ברשותי, ולא הייתי כזה תמים שאלך לבקש תלושים חדשים בעירייה (מי שעשה זאת נעצר בו במקום ונשלח למחנות), ולא יכולתי לגלות לאנשים הטובים שאירחו אותי שאין לי תלושים כי אני יהודי... כך, אחרי שהשתמשתי בתלוש האחרון שהיה לי, חזרתי לפירנצה אצל אחי שבינתיים עברה לגור אצל זקנה במרתף מתחת לאדמה על יד נהר הארנו. עדה אחותי עברה לפני כן למנזר, שבו התקבלו נערות יתומות. היא הוצגה כילדה יתומה מאבא, לא יהודיה כמובן.

אצל הזקנה היה מסוכן להישאר. אם הייתי יוצא מהבית הייתה סכנה שיעצרו אותי באחת מהסריקות התכופות באותם הימים. אילו היו עוצרים אותי היו רואים שאני לא חייב גיוס (לא הייתי בן 19), אלא שהייתי יהודי, וזה היה יותר גרוע. חיפשתי דרך להצטרף לפרטיזנים, אבל אף אחד מהאנשים שהתקשרתי אליהם לא היה מסוגל לעזור לי. אולם כשנדע לי שהייתה דרך להתקשר למבריחים שבצפון איטליה, והם מוכנים להבריח לשווייץ בנוסף לאורז, סיגריות וגרבי ניילון, גם יהודים, הבנתי שיהיה כדאי להסתכן...

קיבלתי את הכתובת של "הקשר" והמבריחים מחברה של חברים, שבאה לבקר אותנו במחבוא שלנו ואמרה לי שמסרה את הכתובת גם למשפחה של יהודים

מבולוניה שהסתתרו בפירנצה במרתף אחר. להם היה בן גדול ממני בשנתיים-שלוש ושתי בנות קצת יותר צעירות ממני. הם החליטו לשלוח קודם את הבן הגדול, ואם המסלול יוכיח את עצמו כאמין אז גם יתר בני המשפחה יעברו באותה הדרך. המשפחה הזו שמעה שאני נער ערני, והיו מוכנים לשלם עבורי כרטיס רכבת עד וורזה (העיר הצפונית שבה גר איש הקשר), אם אהיה מוכן להתלוות אל הבן שלהם. קיבלתי את הצעתם. חלק הארי של ההוצאה היה אמנם הסכום שהיה עלי לשלם למברחים, אבל כל תרומה התקבלה בשמחה. ביום שקדם לנסיעה בדקתי את תעודת הזהות שלי, שעליה לא הופיעה החותמת שאני "שייך לגזע היהודי. בבדיקה קפדנית, גיליתי לראשונה שהפקיד שרשם את תאריך הלידה שלי הוסיף בתאריך שנת הלידה "קישוט" שהפך את 1927 ל-1923, שנתון שהיה כולו חייב גיוס לצבא הפאשיסטי של מוסוליני. אני תיארתי לעצמי שברכבת יהיו (ובאמת היו!) ביקורות של המיליציה. הייתי המום ובדקתי שוב את התעודה (לא שיתפתי כמובן את אמי בחששותי, כי המסכנה כבר התחילה להתחרט על זה שנתנה לי את הסכמתה וגם את הכסף בשביל ההרפתקה). חשבתי על אפשרות להוסיף על ה-7 המוזר הזה קו על הרגל שלו, אבל חשבתי שזה יעורר חשדות נוספים כי לא הייתה לי דיו שחורה שחורה כמו זו של הפקיד. למזלי גם גיליתי שבתחתית התעודה (תעודה של התאחדות הדואר הבינלאומית), רשום היה התאריך בו הונפקה התעודה ובו מופיעה שלוש פעמים הספרה שלוש: 23 – 3 – 1943. שלוש פעמים הספרה שלוש וכול אחת שונה מאד מה-7 הפרובלמטי. וכך, למחרת בבוקר בטרם שחר (בשעות "העוצר") הלכתי לתחנת הרכבת לפגוש את חברי לנסיעה. אמי התעקשה ללוות אותי לתחנה, למרות מחאותי כי לא היה בידה כרטיס לרכבת שיצדיק את הפרת העוצר מצידה, ובאמצע הדרך ניסתה בפעם האחרונה לשכנע אותי שאשאר באומרה לי "האנשים האלה משלמים לך את הכרטיס כדי שאתה תסתכן ולא הבן שלהם". חברי לדרך היה מצויד בתעודות מקוריות (שנגנבו מעיריית פירנצה וגם החותמות שהוחתמו עליהן היו המקוריות. אני חושב שעלו להורים שלו די ביוקר בשוק השחור), ובנוסף לתעודת זהות בשם בדוי הייתה לו גם תעודת שחרור מהצבא באותו השם. הוא ביקש ממני שלא נשב יחד באותו התא בקרון הרכבת, כי כנראה לא היה בטוח שהתעודה שלי אמינה כמו שלו. כפי שחששתי באמצע הדרך נכנסו לתאי אנשי המיליציה, קצין ומש"ק מאחוריו, ודרש מכל הנוסעים את תעודותיהם. כשבדק את שלי התבונן בי ובחיוך לגלגני שאל אותי לאן אני נוסע. עניתי לו שאני נוסע אל דודתי במילאנו. החיוך שלו נעשה עוד יותר לגלגני ואמר: "אה, אל הדודה?" למזלי התכוננתי לקראת זה ומבלי לקום מהפינה הרחוקה ממנו בה ישבתי (לפי הנימוסים האיטלקים הייתי אמור לקום כשהוא פנה אלי, כי הוא היה מבוגר ממני וגם יותר חשוב, אבל אילו הייתי קם היה מתברר לו שהנער בעל פנים תמימות גבוה ממנו ב-30 סנטימטרים ולכן חשוד כמשתמט מגיוס). אמרתי לו (אני זוכר מה שאמרתי מילה במילה, כי שיננתי אותן במשך כל אותו הלילה): "כבודו חושב בוודאי שאני יליד 1923, אבל אני יליד 1927... אם יבדוק את התאריך וכו' וכו'. הוא השתכנע ואני המשכתי לשבת עד שהוא יצא. אחרי רבע שעה ראיתי את חברי מציץ, דרך זכוכית החלון שבדלת התא

שלי. המבט המהסס של חברי ביקש לדעת אם אני עודני שם או שמא עצרו אותי.

הרכבות נסעו אז באיטיות על פסים שתוקנו פעם אחרי פעם אחרי כל הפצצה מהאוויר, וכך הגענו למילאנו באמצע הלילה. הייתה הזעקה (כמו בכמעט כל לילה) ולכן לא יכולנו לצאת מהתחנה. זה התאים לנו מאד, כי אף ביקורת לא תוכל לבוא אלינו במרתף התחנה האין-סופי, בו הצטופפו נוסעים תקועים כמונו. יצאניות "שעבדו" בסביבות התחנה שחיפשו שם מקלט כששמעו את צופרי ההזעקה ואולי חיפשו קצת עבודה גם שם, וגם אנשי "הבריגטות השחורות" [הפשיסטיות], שעל חגורותיהם היו תלויים רמוני התקפה מצבעים שונים.

וכך יכולנו לחכות שם בביטחה לרכבת שתיקח אותנו לורזה למחרת בבוקר. ורזה הייתה הומה באנשי הבריגדות השחורות ו-"X MAS". הלכנו אל "איש הקשר" שאמר לנו לנסוע ברכבת של אחרי הצהריים היוצאת לעיר COMO, ולרדת בתחנת הביניים ב-OLGIATE COMASCO, שם הוא יחכה לבואנו. עברו כמה שעות ושמחתי מאד לעלות לרכבת ולהשאיר מאחורי את העיר וורזה ההומה בלובשי מדי צבא וחולצות שחורות.

ב-OLGIATE COMASCO חיכה לנו איש הקשר שהוביל אותנו לבית מרזח והזמין בקבוק יין BARBERA וכוסות. הוא הציע לנו גם סיגריה שאני סירבתי בנימוס. היה זה הרגע לדבר על ביזנס. נאמר לנו שמחיר ההעברה לשווייץ הוא 10.000 לירטות. אני חשבתי כל הזמן איך להגיד לו שברשותי רק 5.000. למזלי גם הוא רצה להגיד לנו משהו. רצה שניתן לו תיכף על המקום מחצית הסכום, ושאת המחצית הנותרת ניתן לו יותר מאוחר בנוכחות של ידידיו המברחים (את מבינה איזה מין "ידיד" הוא היה...). ואז אמרתי לו בהיסוס שברשותי רק 5.000. קיבל זאת בהבנה ואמר לי: "תן לי 2500 עכשיו והיתר אחר כך".

בשלב זה רוקנתי את כוס ה-BARBERA שלי והרגשתי שאני כבר בוגר. מחוץ לבית המרזח חיכה סוס רתום לכרכה. "איש הקשר" אמר לנו לעלות, עלה גם הוא, אחז במושכות והסוס יצא בדהרה... הייתי קצת מודאג כי חשבתי שאם הוא יתהפך באחד מהסיבובים זה לא יהיה הרגע הנכון להגיע לבית חולים עם איזה שבר הזקוק לגבס...

אך לשמחתי הגענו בריאים ושלמים אל דירה קטנה, צנועה מאד ושם קיבלה את פנינו אישה קטנה מאד שעינה השמאלית הייתה חסרה לה לגמרי. הראתה לנו את החדר הקטן, ובו מיטה זוגית, שהיה מיועד לנו ואת המבנה הקטנטון בחצר שברצפתו היה רק חור קטן, בקוטר של 5 או 6 ס"מ, אשר בתוכו היינו צריכים לקלוע...

בערב באו "הידידים", אנחנו שילמנו את הסכום המוסכם והם הבטיחו שיבואו לקחת אותנו למחרת בערב.

בילינו את הלילה ואת יום המחרת בדירה הקטנה. אחרי הצהריים כשישבנו בסלון-מטבח הקטן הגיעו שתי בחורות צעירות ובחור שהביאו מכתבים מיועדים לארוסים של שתי הבחורות. הבנו שהארוסים נמלטו לשווייץ כדי לא להתייצב לצבא הפשיסטית.

בחשכת הלילה באו "הידידים" ואנחנו עם המזוודות שלנו והם עם ה-gerle (הסלים הגדולים האופייניים של המקצוע שלהם) עמוסות סחורה יצאנו לכיוון הגבול. הלילה היה אביבי, האוויר צלול: ממש טיול בשבילי שתמיד אהבתי

טיולים. כך טיפסנו על גבעה וכאשר הגענו לפסגה ראיתי מחזה שגם עכשיו מצטייר לעיניי; למטה, בעמק, זוהרת מאלף אורות ונורות, דומה ללונה-פארק ענקי: שווייץ! מזמן לזמן שמענו את הרעש של רכבת שעוברת שם למטה עם כל חלונות הקרונות מוארים. ואחר כך שוב דממה. אחרי ארבע שנים שחיינו באיטליה באפלה, עכשיו הארץ המובטחת הייתה בהישג יד! הושיבו אותנו על הדשא עם המזודות על ידנו, וחיכינו. שניים מהם ירדו למטה כדי לבדוק אם הדרך פנויה, וכדי לחתוך ברשת המתכת שגידרה את הגבול, חור מספיק גדול בשבילנו ובשביל הסחורה.

אך בדממה שמענו נביחות כלבים מתקרבים. הייתה זו סיירת גרמנית שגם היא באה לבדוק את רשת הגבול. זאת הייתה הפתעה גם בשביל הידידים שלנו, כי בדרך כלל מילאו את המשימה הזאת שומרי הגבול האיטלקים שהיחסים אתם, היה לי רושם, לא היו ממש כשל "שוטרים וגנבים". ואחרי יותר משעתיים של המתנה שם על הדשא אמרו לנו שבאותו הלילה כבר לא נעבור וננסה שוב בלילה הבא.

כאשר חזרנו לכפר כבר הבקיע השחר. "הידידים" צלצלו לדלת של האישה חסרת העין, היא יצאה אל החלון ואמרה שהיא לא רוצה אותנו כי באותו הלילה באו אל ביתה הקאראביניירי (שוטרים איטלקים), לחפש את היהודים. התחיל ויכוח בלחישות כי המברחים אמרו לה שכבר מאיר השחר והם לא יכולים לקחת איתם את היהודים לאור היום. בסוף האישה התרצתה תמורת ההבטחה שיבואו להעביר אותנו בערב מיד אחרי שיחשיך.

והמברחים הלכו להם עם המזודות שלנו.

הם עמדו בדיבורם ובאו בערב והביאו אותנו הפעם לביתה של משפחה רבת נפשות של אנשי הרים, כולם גדולים ורחבים, האב, האם, בת אחת וכמה נערים מגודלים, וכולם בעלי פנים משושות שהבליטו את הדמיון ביניהם. הפעם שיכנו אותנו בתוך חדר קצת יותר רחב מהקודם, אבל אסרו עלינו לצאת ממנו. את הארוחות היו מגישים לנו בחדר והיה גם סיר לילה (או אולי שניים) לצרכים שלנו.

אבל בערבים, אחרי השעה שמונה היו נועלים את דלת הכניסה לבית, ואז יכולנו לשבת יחד עם כל המשפחה במטבח רחב הידיים. שם המראה הקשוח שלהם היה מתרכך וגילינו שהם אנשים לבביים והיחסים ביניהם מופתיים. נשארנו אצלם חמישה או שישה ימים. כל יום העברת הגבול הייתה נדחית כי הגרמנים - כך היו אומרים - עשו שם התיישבות. בערבים האלה, ללא גינונים של טקס, קיבלו אותנו אל תוך משפחתם ולמדנו להכיר אותם ולהבדיל ביניהם. אני חושב שהגברים עבדו כולם, חלקית או באופן מלא, בעסקי הברחות. כולם חוץ מבן אחד ששירת כשוטר בעיר המחוזוורזה, אבל גם הוא בערבים, אחרי השעה שמונה, היה יושב במטבח אתנו, שני היהודים המיועדים להברחה.

בינתיים מזג האוויר השתנה וסוף סוף בערב סוער אחד באו לקחת אותנו. בדרך גילו לנו שעתידים להצטרף אלינו כמה יהודים אחרים שהגיעו בינתיים, ביניהם גם בת דודה של החבר שלי, אימה והסבתא הזקנה שהייתה לה רגל משותקת והייתה חרשת בערך כמוני עכשיו. עבור ההעברה שלה שילמו מחיר כפול כדי שאחד מהמברחים יישא אותה על כתפיו במקום ה-gerla. ירד גשם זלעפות והיינו כולנו רטובים. המסלול היה הפעם הרבה יותר תלול כדי להימנע ממפגשים לא רצויים. צעדנו תוך שתיקה מוחלטת, פתאום הקשישה צעקה

(אולי היא חשבה שהיא לוחשת...) "איפה נמצא הגבול הזה?" נכדתה מיהרה להשתיק אותה. בנוסף לזה הן קנו לקראת הנסיעה מזוודות חדשות אשר במבול הגשם התפרקו (הן היו יפות, אבל עשויות מקרטון, חומר הגלם ממנו עשו מזוודות בזמן המלחמה). כך אבדה נעל אורטופדית יקרת המציאות של הסבתא.

סוף סוף צלצול פעמונים בישר לנו שהגענו אל הגבול. את צריכה לדעת שעל גדר הגבול שגובהה כחמישה מטרים, היו מחוברים, על קפיצים עבים, הרבה פעמונים מנחושת שתפקידם היה לצלצל ולהזעיק את השומרים אם מישהו היה נוגע ברשת כדי לחתוך אותה. אבל באותו הלילה הסוער הרוחות ניערו כל הזמן את הרשת וכל הפעמונים צלצלו כל הזמן ולא הייתה בעיה לעשות ברשת חור.

ידידינו נתנו לנו את העצות האחרונות לפני הפרידה; להתקדם ולהתרחק כמה שרק אפשר מבלי להתגלות כי לפעמים השווייצרים היו מגרשים בחזרה מי שנתפש סמוך לגבול (בשווייץ שמעתי אחר כך סברה אחרת; שהמבריחים היו מעוניינים שלא נתגלה מיד, כי כאשר השווייצרים היו מגלים יהודים הם היו יוצאים מיד לחפש את המבריחים שליוו אותם עד הלום).

כך זחלנו אחד אחרי השני דרך החור הבוצי. כשאני עדיין זוחל מתחת לגדר, נזכרתי ברומן של MANZONI שלמדנו בגימנזיה ובליבי חזרתי על מילותיו של גיבור הספר "הישארי שם, ארץ ארורה" לכתובתה של איטליה.

התחלנו להתרחק מהגבול כשהנעליים שוקעות בבוצ. די מהר גילינו שבכל מקום היו בורות גדולים (שנחפרו על ידי השווייצרים, כנראה במגמה לעצור פלישה אפשרית של טנקים גרמנים). הם היו מלאים במים ובבוצ מהגשם שהמשיך כל הזמן לרדת בלי הפסקה.

מצב רוחי היה מרומם. הגשם הטרופי (היה קר מאד, אבל את הקור לא הרגשתי), הרגשת את השחרור כי כבר הייתי בשווייץ. אמרתי לקבוצה הקטנה שיחכו שם, כי אני אלך קדימה לחפש את הדרך. עקפתי את הבורות, עברתי מתחת לחוטי ברזל שהנחתי שעקרת בית שווייצרית הורידה מהם את הכביסה לפני הסערה וראיתי מרחוק, כמו באגדות הילדים, אור קטן מהבהב... כשהתקרבותי (פרט לנוה היחידה החושך היה מוחלט) ראיתי בית קטן, עברתי מסביבו ופתאום ראיתי מולי זקיף עם רובה והקסדה המוכרת של החיילים הגרמנים. הזקיף שאל אותי בגרמנית גרונית האם אני פליט. (לרגע נזכרתי בחוטי הברזל שמתחתם עברתי, וכי אז בטעות שוב עברתי את הגבול?). אבל תכף אחרי זה ראיתי שעל צד אחד של הקסדה שלו זהר הצלב הלבן על רקע אדום של... שווייץ. ואז קראתי לעזרתי את כל הגרמנית העלובה שלי ואמרתי לו שאני כן פליט, ושהיו אתי גם חברים שלי, ושיבוא אתי לקראתם כי הם נמצאים לא הרחק משם. הוא שלף פנס גדול שהאיר את הדרך וחזרנו יחד על עקבותי. קראתי לחברים שלי, אך הם לא ענו. לא הבנתי לאן הם נעלמו. פתאום הבנתי, הם ראו שאני חוזר, מדבר גרמנית עם חייל שנראה ממש כמו גרמני, והסתתרו כולם באחד מהבורות כשהמים הבוציים מגיעים להם עד המפסעת.

אז צעקתי להם שאנחנו כבר על אדמת שווייץ, שהחייל הזה הוא שווייצרי... לא אתאר לך איך נראו המסכנים כשיצאו אחד אחרי השני מהבור הבוצי ההוא...

מעגן מיכאל 26 5 2006

עדינה יקרה, אני מתחיל היום לכתוב את זיכרונותי על השנה שביליתי בשווייץ, בתקווה שיהיו מוכנים כשתשובי מאיטליה בסוף החודש הבא. אלה זיכרונות מפוזרים שאני צריך לחפש ולחבר מחדש, אבל אל תתפלאי כשתראי שהתאריכים כל כך מדויקים: לפני כמה שנים ידד איטלקי שהיה גם הוא פליט בשווייץ סיפר לי ששגריר שווייץ באיטליה אמר לו שהארכיון הפדראלי של ארצו יוכל לשלוח לו כל התיעוד הנוגע לשהותו שם שנשמר גם אחרי 60 שנים בקפדנות שוויצרית טיפוסית.

כך גם אני פניתי וקיבלתי צרור תעודות שיעזרו לי לעשות סדר בזיכרונות.

בתעודות רשום שהלילה בו עברתי לשווייץ ושהחייל השוויצרי (שברגע הראשון חשבתי שהוא גרמני) הביא אותנו לתחנת המשטרה של PONTE FALLOPPA, היה הלילה שבין ה-16 ל-17 באפריל 1944. היינו רטובים עד לעצמות בגלל הגשם. אבל אני הייתי בליבי במצב רוח מרומם. בליבי, כי מישהו "מהגדולים" שבקבוצתנו היה דווקא מדוכא. הדודה של חברי ישיבה מיואשת באולם של תחנת המשטרה, הדמעות זלגו על לחייה, וחזרה ומלמלה: "ועכשיו אנחנו פליטים, מה יהיה גורלנו?"

קצין המשטרה שדיבר איטלקית הסביר לנו שישלח אותנו "ללאצארטו" ב-CHIASSO במרחק של 2-3 ק"מ משם. לשמע השם לאצארטו (בשם זה קראו למקום בו הוסגרו בימי הביניים חולי דבר ומחלות מדבקות דומות) הדמעות של הדודה זלגו עוד יותר. את המרחק עד לשם נצטרך ללכת רגלי, אלא אם ביכולתנו לשלם עבור טקסי.

הייתה בעיה בשביל הסבתא של חברי שצלעה ברגל אחת ובנוסף לזה אבדה לה הנעל האורטופדית בזמן מעבר הגבול. בתה הייתה מוכנה לשלם עבור הטקסי, אבל כאשר השוויצרים שמעו שברשותה רק כסף איטלקי הסבירו לה באירוניה עדינה שכסף כזה בשווייץ אף אחד לא מקבל (וצדקו, כי באיטליה ערך הכסף ירד כל הזמן...). חברי נזכר אז כי, לקראת הנסיעה, סבו נתן לו למתנה שטר לירה סטרלינג אחת שקנה בשוק השחור ושאימו תפרה לו אותה בתוך המכנסיים. אז התחיל החיפוש ללירה האנגלית, תוך מישוש לתוך המכנסיים כדי לגלות את רשרושו של השטר. באה לעזרתו האחיינית שלו (נכדה לאותה הסבתא) שהצליחה בסוף לגלות את הרשרוש ואמרה לו שיוריד את המכנסיים כדי שהיא תוכל בעזרת סכין גילוח לפרום את המקום בו השטר מתחבא. אבל הוא (שחונך מילדותו לצניעות) סירב. התקיימה מועצה כללית שבה השתתפו כמעט כל פליטי הקבוצה (תחת עיניהם המבודרות של השוטרים השוויצרים) ובסוף חברי נעתר לעבור לפינה נידחת באולם המשטרה יחד עם בת דודתו, ושם פתח כמה כפתורים של מכנסיו, הוריד אותם רק קצת, ואחרי כעשר דקות השניים חזרו אלינו מנפנפים את השטר.

קצין המשטרה צלצל לטקסי שסוף סוף הגיע, העמיס את הסבתא עם בתה וגם, נראה לי, כמה מזוודות, וכולנו הנותרים (מלווים על ידי חייל עם רובה) עשינו טיול נעים בתוך הלילה עד PONTE CHIASSO שם חיכו לנו על הרצפה שקי בד ממולאים בקש שעליהם נשכבנו לישון.

למחרת בבוקר הוגשה לנו ארוחת בוקר שמורה עדיין בזיכרוני: לחם לבן רך, ריבה טעימה מאד וקקאו מחלב שוויצרי עתיר שומן. הגענו לעולם אחר ממש (את בוודאי זוכרת את החלב בצבע כחלחל בהיר ושקוף שהיינו קונים אצל החלבן בקופונים, שמחים אם החלב הזה לא אזל). אכלנו בנימוס בלי להגזים כי לא ידענו שבמחנה הבא, שאליו הועברנו עוד באותו היום, המזון לא היה מוגש באותה הנדיבות, כלל וכלל לא. הרבה זמן ליווה אותי הצער על שלא ניצלתי יותר את אותה הארוחה הראשונה על אדמת שוויץ.

אחרי הזיכרון הברור והחי שנשאר לי מהשעות הראשונות שלי בשוויץ הזיכרונות נעשים פחות ברורים ושלמים. ועל כן אני מעתיק לך כאן את לוח הזמנים שהוצאתי מהתיעוד שבארכיון הפדראלי, ואחר כך אוסיף לך קצת זיכרונות מקוטעים.

לוח זמנים בשוויץ

17 באפריל '44 - 'מקבלים אותי זמנית' במשטרת Ponte Falloppia, קרובה למקום בו עברתי את הגבול בלילה הקודם.

19 באפריל '44 - מתחקרים אותי במחנה הסגר לפליטים (quarantina) ב-Bellinzona

24 באפריל '44 - עדיין במחנה ב-Bellinzona רושמים את הפרטים האישיים, כולל טביעת האצבעות, על מנת להנפיק לי 'פנקס פליט', תעודת הזהות היחידה שאיתה הייתי רשאי להסתובב בשוויץ. תעודת הדואר הבינלאומי נלקחה ולא הוחזרה לי. היא עדיין שמורה בארכיון הפדראלי

4 במאי '44 - יום הולדת ה-17 שלי – עדיין ב-Bellinzona

11 במאי '44 - אני מתקבל כ- internato fino a nuovo avviso (עד להודעה חדשה) במחנה פליטים. מעבירים אותנו דרך מתקן חיטוי ובזה נגמרת תקופת הקרנטינה שלי

12 במאי '44 - אני כבר עברתי, ישר ממתקן החיטוי, למחנה 'נקי' ב-Balerna ואני כותב בזה התאריך בקשה להתקבל למחנה סטודנטים ב-Trevano.

17 ? במאי '44 - מ-Balerna עוברים למחנה גברים "קאזה ד'איטליה"

25 במאי '44 - עדיין בקשתי להתקבל למחנה סטודנטים לא זכתה לתשובה ומגיעה הוראה מהנהלת כל מחנות הפליטים לצרף אותי לקבוצת בחורים

שיועברו למחנה העבודה בקנטון אחר, משם יהיה לי קשה מאד לקבל העברה למחנה הסטודנטים. היות ובינתיים הספקתי להתעלף (כנראה מתת-תזונה) ואושפזתי במרפאה של "קאזה ד'איטליה", הרופא הודיע שאני לא כשיר להעברה למחנה העבודה.

10 ביוני '44 - מגיעה סוף סוף ההודעה שאני יכול לעבור למחנה הסטודנטים Trevano שעל יד לוגאנו

26 ביוני '44 - אני מגיע למחנה הסטודנטים ב-Trevano בו פרופסורים פליטים מלמדים, לפי תכנית הלימודים האיטלקית, סטודנטים פליטים, אשר חצי יום לומדים וחצי יום עובדים בענפים שונים. אחרי כמה חודשי לימוד אני עובר בחינות בגרות ומשיג תעודת בגרות מוכרת באיטליה.

10 באפריל '45 - אני נוסע מ-Trevano ל-Weggis ועוזב בזה לראשונה את הקנטון של שוויץ האיטלקית (Ticino) שמגבולותיו לא יכולתי לצאת כל עוד אני internato. עכשיו אני 'חופשי' כי אני הולך לעבוד כחצרן, "בוא-לך-תביא" ומדריך במחנה של ילדים יהודים בכמה שנים יותר צעירים ממני, בקנטון לוצרן דובר גרמנית. אבל אחרי כמה שבועות חילות בנות הברית מגיעות סוף סוף עד לגבול השווייצרי.

28 באפריל '45 - אני מקבל Reisenbewilligung (רשות לנוסע) מ-Weggis בחזרה לאיטליה.

30 באפריל '45 - Nach Italien heimgekehrt "שב לארצו איטליה" (כך נרשם בהנחת רווחה של המדינה שנתנה לי מקלט נדב בתעודה האחרונה)

סוף תמצית התעודות שקיבלתי מהארכיון הפדראלי בשוויץ

המחנה שאליו הועברנו אחרי היום הראשון שאותו בילינו ב-PONTE CHIASSO היה מחנה בידוד (קרנטינה) ב-BELLINZONA, תמיד בקנטון טסין, הקנטון בו מדברים איטלקית. אבל לפני זאת אגמור את הסיפור של הלירה האנגלית.

שבועיים אחרי שאנחנו עברנו את הגבול, ההורים של החבר שלי עם שתי אחיותיו הצעירות (אחת מהם התחתנה אחרי המלחמה עם CORRADO DE BENEDETTI חבר רוחמה), אחרי שקיבלו בדרכים עקלקלות את ההודעה שהוא הצליח לעבור את הגבול, יצרו קשר עם אותם המבריחים ועברו גם הם את הגבול. כאשר הם הגיעו לאותה תחנת המשטרה מיד שאלו האם גם הבן שלהם עבר משם. השוטרים בדקו ביומן ואחר כך ענו בחגיגות: "אה, כן, כן, זה הבחור שהשחיל לנהג הטקסי שטר של לירה סטרלינג מזויף!"

ולמעשה למחזור השוק השחור באיטליה הוזרמו גם שטרות אנגליות מזויפות, כנראה מאלה שזויפו על ידי המשטר הנאצי כדי לגרום נזק לכלכלה הבריטית, ואחת מהן קנה הסבא של חברי בכסף מלא.

המחנה ב-BELLINZONA היה מחנה בידוד שבו הפליטים היו שוהים עד ששלטונות שווייץ היו מחליטים אחרי חקירה האם הפליט היה זכאי למיקלט. אם לא - היו מגרשים אותו שוב אל מעבר לגבול.

השלב הראשון של הבדיקה היה בבדיקה רפואית קפדנית על ידי רופא שבדק בעניין רב כל שער שבגופנו ושאל בנימוס: "מגרררד לך?" כי החשש הגדול היה שפליטים מאזורי הקרבות כמונו יחדירו לשווייץ, שהצליחה למזלה להישאר מחוץ לקונפליקט, כינים מחוללי מגפות.

למחרת תיחקר אותי איש משטרה שווייצרי על הנסיבות שהביאו אותי להיכנס לשווייץ באופן לא חוקי ולבקש בה מיקלט, במה עסקתי באיטליה לפני כן, ואיך הצלחתי לעבור את הגבול (לפני התחקיר אחד מחבריי הפליטים ניגש אלי ולחש לאוזני: "יבקשו ממך פרטים על המבריחים. תענה שעברת בעזרת מדריכים שלא הכרת"). כל מה שאמרתי ואישרתי בחתימתי בתרגומי בגרמנית. והכול נשלח אליי על ידי הארכיון הפדראלי השווייצרי בליווי מכתב תודה על שביקשתי. כל הכבוד להם!

הם גם לקחו את טביעות האצבעות שלנו, וזה העליב עמוקות כמה מהמבוגרים שהייתה להם הרגשה שמתייחסים אליהם כאל פושעים. אני מצאתי את העניין מעניין ומשעשע כי איפשר לי להכיר משהו שעד אז היה ידוע לי רק מספרי הבלשים.

אחרי כמה ימים הגיעה חבורה של אנשים בלבוש אלגנטי ששאלו אותנו על מצב בריאותנו אבל במיוחד על מצבנו הפיננסי. מי שהביא אתו כסף או תכשיטים נדרש למסור הכול כדי שיופקד בחשבון בנקאי שממנו המוסדות יוכלו לממן את הוצאות הקיום שלו. אני עדיין זוכר את העצבות העמוקה שהצטיירה על פני האדונים האלה כאשר עניתי להם שעברתי את הגבול כשבכיסו רק לירטה איטלקית אחת, אבל שאני צעיר וחסון ואשמח לעבוד כדי להתפרנס.

עדיין חיכית להכרעה בענייני כאשר מלאו לי 17 שנים ב- 4 במאי 1944 במחנה ב-BELLINZONA.

ב- 11 לאותו החודש קיבלתי את ההודעה שהתקבלתי "כפליט עד להודעה חדשה" ולמחרת יחד עם כל אלה שקיבלו הודעה דומה יצאנו סוף סוף מאותו המחנה בו שהינו שלושה שבועות ללא כל קשר עם העולם החיצון וצעדנו ברחובות BELLINZONA בשורה עורפית, כשבראש השורה צועד חייל ובסוף השורה אחד או שני חיילים, כשמזוודותינו בידינו, לעיניהם הסקרניות של התושבים בדרכנו אל "החיטוי" (DISINFESTIONE). לפתע במדרכה ממול למדרכה שבה אנחנו צעדנו ראיתי את RAFFAELE CANTONI שצעד במגביל להליכתנו והתבונן בכל אחד מאתנו (הוא היה כבר "חופשי") ומחפש בינינו איזה פרצוף מוכר. מובן שלא ניסינו להחליף אותו מילה (זה היה אסור) אך ההתרגשות הפנימית הייתה חזקה מאד.

התרגשות מסוג אחר, אבל גם היא חזקה, הייתה לראות ולהריח את המגדניות שהציגו בחלונות הראווה שלהן עוגות ועוגיות שלא ראינו באיטליה מזה שנים {באיטליה מאז פרוץ המלחמה קמח, חמאה, סוכר חולקו לאוכלוסיה רק במנות חודשיות קטנות ולכן המרכיב העיקרי של העוגות הייתה הדלעת...}. אני מניח שלאורך הדרך היו גם מינים אחרים של חנויות, אבל אני זוכר רק את המגדניות.

אחרי שנכנסנו למתקן החיטוי אמרו לנו להתפשט לגמרי, ושכל אחד יכניס לקופסה אחת שעונים, ארנקים ודברי ערך, לקופסה שנייה חגורות וכובעים

ולקופסה השלישית הבגדים. וכך התקדמנו, ערומים ערומים, אל תוך פרוזדור שאת סופו לא ראינו כי הסתירו אותו אדי הקיטור של מי המקלחות הרבות. אך לפני זה חייל במדים, שעל ידו היה מונח מיכל גדול, היה עוצר כל אחד מאתנו ומורח בתרווד עץ את משחת סבון הכביסה שבתוך המיכל על כל חלק מגופו שעליו צמחו שערות, ואחר כך היה דוחף אותו קלות לתוך הפרוזדור (הרי לא יכול היה לנחש איזה שפה יבין הפליט שבקושי הצליח לראותו דרך ענני הקיטור) כדי שיפנה מקום לבא אחריו.

אחרי המקלחת החמה, הזרמת והנעימה מאד (אני לא מצליח להיזכר האם היו מקלחות במחנה בו בילינו שלושת השבועות הראשונים) כל אחד מאתנו קיבל מגבת שהתנגב בה וזרק אותה לכלי שחיכה שם לקבל אותן. ואז התיישבנו אחד אחרי השני, תמיד ערומים ערומים, על הספסלים מעץ שהועמדו בקצה המסדרון, על יד היציאה.

ושם חיכנו שיגיעו בגדינו המחוטאים. אך למעשה ראשונים הגיעו השעונים והארנקים, אחרי כעשר דקות החגורות והכובעים. הבגדים עדיין לא. והיות ולא היו ווים שעליהם נוכל לתלות את החפצים, האנשים לבשו אותם לפי סדר הגעתם.

אני זוכר טוב את המראה, חדש בשבילי שלא ראיתי אף פעם לפני זה כל כך הרבה גברים מבוגרים ערומים (אנחנו הצעירים היינו מיעוט קטן) לבושים רק בשעון, ואחר כך עם כובע וחגורה, אך בלי מכנסיים ואף לא תחתונים. וכך הם היו מתדיינים, באווירה רוויה האדים, על צורת הממשל שתונהג באיטליה שתקום אחרי המלחמה...

כשעדיין ישבנו וחיכנו שיגיעו הבגדים נכנס מדלת היציאה שוטר (במדים, כמובן) ששאל בקול רם האם נמצא שם "הבן של זאכס מפירנצה". הבנתי ששלח אותו RAFFAELE CANTONI שזיהה אותי, אך זכר רק את שם המשפחה של אמי מלפני הנישואין.

כאשר סוף סוף יצאנו משם לא חזרנו אל המחנה "המלוכלך" ב-BELLINZONA אלא הועברנו אל המחנה "הנקי" של BALERNA, עיירה יותר קטנה, גם היא בקנטון טסין.

כפי שאמרתי לך זיכרונותי מהתקופה הזאת הם "בהבזקים" ואני מבלבל בין דברים שקרו ב-BELLINZONA ודברים שקרו ב-BALERNA.

אני זוכר שכבר בימי חיינו המשותפים במחנה (ולכן אני חושב שזה היה ב-BELLINZONA) גיליתי שבילילה בזמן השינה אני נוחר. בבית שלנו בפירנצה ישנתי תמיד בחדר לבד. ישנתי לבד אפילו בבית של גברת דבורה [הדירה הצנועה שאלה עברנו לגור עם אימא אחרי שנונו נסע לצרפת לחפש סידור שיוכל לשמש מקלט בשביל המשפחה] ששם "חדר השינה שלי" הפך להיות במשך היום הסלון.

וכך היה הדבר: היינו ישנים כולנו (היינו כמה עשרות) באולם ענקי עם תקרה גבוהה מאד (משהו כמו 7-8 מטר גובה!). המחנה היה ממוקם בתוך מבנה עתיק שנבנה כמעון לארכי-אגמונים. שתי מחיצות מעץ שגובהם רק שני מטר חילקו את האולם לכל אורכו והשאירו ביניהם פרוזדור צר למעבר. מחיצות יותר נמוכות חילקו את שני החללים לעשרות תאים יותר קטנים. כולנו שכבנו על הרצפה, כל אחד על מזרון יוטה ממולא בקש. בחלל הימני שישה גברים בכל תא, ובשמאלי בכל תא משפחה. בשעה די מוקדמת בערב ניתנה פקודה לשכב לישון והחייל התורן היה עובר הלך ושוב בפרוזדור האמצעי עד שנעשה שקט.

כשחיכית, שוכב על גבי, שהשינה תגיע הייתי מתבונן בתקרה העתיקה המשתרעת בגובה רב מעליי(לתאים לא היה גג) ומעז, אחרי שהחייל המשכיב הלך, להחליף כמה מילים בלחש לשוכב על ידי בתא.

בתא שמאחוריי ישנו אחד על יד השני גם שלושה אנשי הרים חסונים שלא התרועעו עם האחרים ושאותם כינינו "הפרטיזנים", כי באמת היו כאלה, וכשהגרמנים רדפו אחריהם הצליחו למצוא מקלט בשווייץ.

וכך, כאשר בערב הוכרזה הדממה, הושתקו הילדים שצרחו והאבות שצעקו עליהם, כולם השתדלו להירדם. ואז בתוך הדממה נשמעה פתאום נחירה רועמת של מישהו שנחר להנעתו ללא כל התחשבות בשכנים ובפקודת הדממה שניתנה. כולם בהתחלה חשבו שהרעש הזה מקורו מאחד הפרטיזנים, או אולי משלושתם במקלה, ולמרות שהתמרמרו לא העיזו להגיד מילה ורק רטנו בלחישות. אבל כשמישהו משכניי לתא הבחין שהנחר הייתי אני, הנער בעל פני ילד, אז התחילו למחות בקול רם ולנער אותי כדי להשתיק אותי. קמה מאומה עד שהגיעו החיילים ורק אז השקט הוחזר.

באותם הימים התגבשה ההחלטה שלי לא להתחיל לעשן, וכפי שאת יודעת היא שרירה וקיימת עד היום הזה. באיטליה איזה חבר שלי לכיתה כבר התחיל לעשן כדי להשוויץ את גבריותו בפני הבנות. הוא קנה את הסיגריות שלו בשוק השחור כי, אם זכרוני אינו מטעה אותי, רק מגיל 18 אפשר היה לקנות אותן בהקצבה. בשווייץ, אפילו במחנות שלנו, הסיגריות היו נמכרות באופן חופשי, גם סיגריות "אמריקאיות" כמו "Chesterfield". לעומת זה הלחם היה ניתן בהקצבה. במחנות היו כיכרות לחם עגולות שמשקלם כ-400 גרם. בבוקר היו נותנים לכל אחד מאתנו רבע כיכר שהיה צריך להספיק לכל היום.

היה מי שאכל את כל מנתו כבר בבוקר, ומי שפרס אותה לפרוסות דקות כדי שיגיעו עד ארוחת הערב. אני ניסיתי את שתי השיטות, אבל אף פעם לא הגעתי עד לערב.

המעשנים שלא היה להם כסף לרכוש סיגריות (ובמחנה שלנו היו לא מעטים) היו מציעים את רבע הכיכר שלהם תמורת סיגריות. כשראיתי זאת החלטתי שלעולם לא אשתעבד לעישון עד כדי וויתור לדבר כה יקר כמו רבע לחם.

כפי שאת מבינה לא סבלנו מחוסר תיאבון, אבל לפעמים נכללו בתפריט תפוחי אדמה מבושלים לא מקולפים שחולקו ביד די נדיבה ואז כמה מהן נשאר על השולחן בסוף הארוחה. אני הייתי אוסף אותן אל מתחת למיטתי (במחנה ההוא כבר ישננו על מיטות צבאיות מתקפלות) ושומר אותן כדי לאכול אותן כשארורות הערב היו יותר דלות. אחרי כמה ימים לא היו כל כך מושכות, אך היו ממלאות את הקיבה. תארי לעצמך את הפתעתי כאשר גיליתי ערב אחד שגנבו לי אותן. באתי בטענות אל חבריי לחדר, אך הם לא התייחסו לטענותי ברצינות הראויה. רק עכשיו, כשאני נזכר בזה, עולה בי החשד שהם זרקו אותן כי הסריחו...

מהמחנה ב- BALERNA הועברנו למחנה ב- LUGANO שבו השמועה אמרה... שיש יותר אוכל.

את יכולה לתאר לעצמך באיזה קוצר רוח חיכינו לשעת ארוחת הצהריים ביום שבו הגענו ל- LUGANO (נדמה לי שבגלל נסיעתנו המוקדמת מ- BALERNA לא הוגשה לנו שם באותו היום ארוחת הבוקר).

עמדנו כולנו בפרוזדור מצטופפים בציפייה שדלתות חדר האוכל ייפתחו וכשהן סוף סוף נפתחו... כולם מיהרו להיכנס ואני... התעלפתי בפרוזדור! רק חבר

יקר שלי נשאר בגבורה על ידי וקרא לעזרה. הביאו אותי למרפאת המחנה למרות שאני, שבינתיים חזרתי להכרה, מחיתי ואמרתי שאני כבר מרגיש טוב מספיק כדי להגיע אל חדר האוכל. במרפאה השכיבו אותי במיטה (מיטה אמיתית, עם מזרון אמיתי וסדינים מכובסים ונקיים מאד) ורופא צעיר בדק אותי ואחר כל שאל אותי אם ארצה לאכול משהו. עניתי בנימוס "לא תודה", אבל הוא (שכבר קבע לו את ההבחנה...) לפני שהלך ציווה שיביאו אלי... (עכשיו כשאני נזכר פי מתמלא בריר...) קערה גדולה של קפה הפוך (חלב אמיתי ואפילו קפה אמיתי ונודף ארומה), פרוסות לחם לבן וריבת דובדבנים שבתוכה צפו דובדבנים שלמים! התחוויר לי שיש לי תיאבון וחיסלתי את הכול. אחרי כמה דקות הרופא חזר, העיף מבט וראה שההבחנה שלו הייתה נכונה ויצא... עכשיו אני הולך לאכול ארוחת בוקר כי התעורר בי התיאבון.

"המחנה" שלנו בלוגאנו היה ב- CASA D'ITALIA, בניין מודרני בעל כמה קומות, שניבנה כמה שנים לפני כן במימון ממשלת מוסוליני על מנת לקיים בו פעולות תרבות ופרופגנדה והוסב עכשיו לקליטת פליטים ממין זכר. נשים וילדים עד גיל 16 שוכנו בלוגאנו במלון MAJESTIC שהוסב גם הוא בשנות המלחמה, בהן לא הגיעו הרבה תיירים, למחנה לקליטת פליטים. האוטוריטה העליונה ב- CASA D'ITALIA היה, כמו במחנות הקודמים, קצין צבא שווייצרי, הסרן ANTOGNINI, קפדן מאד בענייני משמעת, אך גם קורקטי ואנושי מאד. אמר שאתייצב לפניו כי שמע שהתעלפתי, שאל מה שלומי עכשיו וגם מה שעשיתי באיטליה ועניתי לו שהייתי סטודנט ושכבר בבאלרנה כתבתי בקשה להתקבל למחנה לתלמידי תיכון פליטים מאיטליה (בתוך התיעוד מהארכיון יש גם צילום הבקשה) שבו נאמר לי שאוכל להמשיך את לימודיי. התוצאה של המפגש הזה היה מרשים כי למחרת הודיעו לי שהוצבתי ל- "פלונז" של החיילים ששמרו עלינו. גיליתי שהיה זה תפקיד מבוקש מאד כי כך היה נקרא צוות של שלושה פליטים שרחצו את הכלים של הארוחות של החיילים. לחיילים היה חדר אוכל נפרד ובו הגישו תפריט שלא היה דומה, אפילו מרחוק, לזה של הפליטים. והשאריות של הארוחות שלהם הגיעו ל- "פלונז". אני זוכר עדיין בהתרגשות את האורז עם זפראן ופרמזן ואני אסיר תודה לסרן שכאשר לא יכול היה לסדר לי "פרוטקציה" בארוחות ארגן לי עבודה כל כך מזינה.

הרבה הזיכרונות מהתקופה בקאזה דיטאליה מתייצבים בזיכרוני, אבל מסתבר שבסך הכול נשארתי שם רק 40 ימים. לכן אני מנסה לעבור למחנה הבא, המחנה לסטודנטים ב- CASTELLO DI TREVANO. כפי שכתבתי לך, מיד אחרי שיצאתי ממחנה ההסגר ויכולתי ליצור מגע עם העולם החיצון שכלל גם את הוועד היהודי לתמיכה בפליטים, VERBAND, נודע לי על קיום מחנה כזה לסטודנטים איטלקים פליטים והגשתי בקשה ראשונה להתקבל לשם. אחרי זה כתבתי עוד כמה מכתבים ל- VERBAND, לצלב אדום ועוד, תמיד באותו העניין.

את צריכה לדעת שבהנהלת המחנות השווייצרית, הראויה להערכה מהרבה בחינות, אבל קצת ביורוקרטית, אחרי מחנות ההסגר אם הפליט היה יכול להוכיח שבידיו אמצעים שיוכלו לאפשר לו להתקיים באופן עצמאי היה יכול

לבקש מעמד של "חופשי". (אני מקדים לך פה שבחודש האחרון שלי בשווייץ חייתי בה במשטר של "חופשי").

כל הנותרים, והיו הרוב המכריע נשלחו למחנות עבודה שלא היו מנוהלים על ידי הצבא, אלא על ידי Z.L., הרשות המרכזית למחנות עבודה. הם הרוויחו את קיומם במסגרת של מחנות עבודה שבהם עבדו בעבודות לרוב קשות, למשל במיכרות. כפי ששמעתי בקאזה דיטאליה מחנה הסטודנטים היה כפוף מנהלית ל-Z.L.

החברים שרכשתי לי ב-CASA DI ITALIA אמרו לי שאם ישלחו אותי למחנה עבודה יהיה אחר כך קשה מאד לשלוף אותי משם כדי להגיע למחנה הסטודנטים.

בבדיקה הרפואית הראשונה שעברתי ב-BELLINZONA רשמו שאני כשיר לעבודה, סוג א'. בקאזה דיטאליה עברתי בדיקה שנייה (אינני יודע האם זאת הייתה יוזמה של הרופא, או אולי של סרן ?) ושם סיפרתי על הרשרוש בלב מלידה ולכן הוסיפו שיש לי "מבנה חלש" (כל זה מופיע בתיעוד). כך כאשר הגיעה ל-10 פליטים (ביניהם אני) ההוראה לעבור למחנות עבודה מחוץ לקנטון טסין, נשלח מכתב שאני לא יכול מטעמי בריאות לנסוע, וכך נשארתי בלוגאנו עד שהסתיימו ההליכים הביורוקרטיים והגיע ההודעה האישור המיוחל שאני רשאי לעבור אל מחנה התלמידים ב-TREVANO. הסרן עצמו הזמין אותי אל משרדו כדי לבשר לי את ההודעה וכשראה את שימחתי שאל אותי בעצבות האם אני כל כך שמח לעזוב "את המחנה שלנו". הסברתי לו שאני שמח שאני יכול סוף סוף להתחיל שוב ללמוד...

למען האמת היה לי כן חשוב לתפוס את ההזדמנות להציל את שנת הלימודים (הרביעית והאחרונה המגבילה לי"ב) ולעבור שם את בחינות בגרות. אבל היו עוד כמה סיבות לשימחתי: גם שמחתי לרעיון שאפגש שוב עם בני גילי (בקאזה דיטאליה הייתי הכי צעיר כי הנערים עד גיל 16 נמצאו עם משפחותיהם במלון MAJESTIC) וגם כי במחנות בהנהלת Z.L. אפשר היה לצאת מהמחנה שני ערבים בשבוע וגם כל היום בימי א', ו-last but not least כי שמעתי ששם מנות המזון היו יותר גדולות כי מחנה הסטודנטים נחשב מחנה עבודה.

וכך ב-25 ביוני (מדובר תמיד על שנת '44) עליתי על החשמלית שהביאה אותי ל-TREVANO. עליתי על חשמלית כי CASTELLO DI TREVANO נמצא בתחנה הסופית של קו חשמליות שמלוגאנו מגיעות אחרי מסלול של 3-4 ק"מ אל ה-CASTELLO ("הארמון"). אני כותב ארמון במרכאות כפולות כי לא היה זה ארמון ממש אלא דירה גדולה בתוך פארק רחב מידות שנבנתה בתחילתה של המאה העשרים על ידי מישהו אשר בצוואתו הוריש אותה לעיריית LUGANO. כבר כמה חודשים לפני זה השלטונות החליטו לשכן בה מחנה בו תלמידי תיכון פליטים מאיטליה יוכלו שוב ללמוד. בכיתות לימדו מורים ששפתם איטלקית, פליטים גם הם. הלימודים התקיימו בשעות הבוקר, והתלמידים עבדו אחרי זה או לפני זה 4 שעות (מין אולפן כזה, או חברת נוער בקיבוץ, אם תרצו). כשירדתי מהחשמלית התחלתי לטפס על הגבעה, שעליה ישב "הארמון". צעדתי בתוך הפארק בו גדלו עצים גבוהים ותחתם על הקרקע בתוך הצמחייה הירוקה האביבית גדלו תותי שדה קטנטנים. כמובן אכלתי מהם, אך היו חסרי טעם לחלוטין.

כאשר התקרבותי לוויולה התברר לי שהגעתי אליה מצידה האחורי וביני לבינה עמדו כמה מבני פח. נכנסתי לתוך הראשון וראיתי בתוכו שורות שורות של אבוסים מעץ שמעל כל אחד מהם עבר צינור מתכת בקוטר של אינץ'. על הצינור נחרטו כלפי מטה כמה חורים קטנים בודדים.

היה שם גם נער, בן גילי בערך, שהציג את עצמו כתלמיד יהודי מ-TORINO (או אולי מ-MILANO?) ששמו היה TREVES. הוא סיפר לי שהוא הגיע לפני כמה חודשים עם תחילת הלימודים. בהמשך הפכנו לידידים טובים. הוא הסביר לי שהמבנה הזה הוא "המקלחות" כי במים שיוצאים מהחורים הקטנים אפשר כל בוקר לרחוץ את הידיים, הפנים וגם את הצוואר. אבל, הוסיף, פעם בשבוע סמל וחייל היו לוקחים את כל התלמידים עד לאגם של לוגאנו לרחצה.

הסידור הזה נמשך כל הקיץ. בסוף הקיץ הרחצה באגם הופסקה, וכשבא החורף גם הרחצה "במקלחות" נפסקה כי באותה השנה המים קפאו בתוך הצינורות. אבל אף אחד לא עשה מזה טרגדיה.

את לא מאמיני, אבל דווקא אני, עם ההתלהבות הציונית שדחפה אותי לעשות דברים קשים כדי להתרגל לחיי קיבוץ הקשים בארץ ישראל, המשכתי להתרחץ בחזה חשוף מחוץ לצריף המקלחות תחת ברז אחד שממנו עדיין המים המשיכו לזרום. חבריי מהחלונות של הוויולה הסגורים היו מסתכלים ומנענעים בראשם.

אבל אני רואה שרצתי קדימה... בואי נחזור אל היום הראשון ההוא. TREVES הידידותי הכניס אותי לבניין הגדול וליווה אותי למשרד הקבלה שהיה בקומת הקרקע, שם קיבלו אותי, רשמו אותי ומשם שלחו אותי אל המחסן שבו קיבלתי בגדי עבודה של Z.L. מבד כחול, זוג נעלי עבודה מעור, זוג נעליים עם סוליה מעץ, שק-סדין ושתי שמיכות (השמיכות האופייניות של Z.L. אפורות עם פס אדום שבו בלט הצלב הלבן השוויצרי). אולי גם צלחת וסכו"ם מאלומיניום, אבל אולי אני מתבלבל עם המילואים.

אני זוכר טוב את קומת הקרקע שעדיין היו ניכרים בה שרידים של ימי תפארתה בעיקר באולם הכניסה רחב הידיים (שבו היינו כל בוקר מסתדרים למסדר) מרוצף במרצפות שיש ובמרכזו מזרקה ומסביבה בריכה, גם היא משיש, בה מי המזרקה נאספו. באותה הקומה בנוסף למשרד היה גם חדר האוכל.

המחסן לעומת זאת היה ממוקם בקומה הראשונה וכמנהג בבתי האצילים אפשר היה להגיע אליה דרך מדרגות רחבות גם הן משיש.

בקומה הראשונה נשארו רק סימנים מעטים של תפארת העבר כי באולמות הורכבו קונסטרוקציות מעץ על שתי קומות ועליהן שורות שורות של מזרונות יוטה ממולאים בקש דוקרני שעליהם ישנו התלמידים. המורים עם משפחותיהם שוכנו, כל אחד עם בני משפחתו, בכמה חדרים יותר קטנים באותה הקומה. גם המורים הסתובבו שם בדרך כלל לבושים בבגדי העבודה הכחולים של Z.L. ושמרו על החליפות שהביאו מאיטליה לימי א' כאשר היה מותר לצאת מהמחנה ולרדת אל העיר לוגאנו.

זה היה הרושם הראשון, סך הכול נעים, שקיבלתי מהמחנה החדש. תמיד מלווה ע"י TREVES הנדיב ירדתי שוב אל קומת הקרקע כי הגיע שעת ארוחת הצהריים.

באולם האכילה היו שתי שורות של שולחנות וכבר נכנסו והתחילו להתיישב על ידם במקומות הקבועים שלהם הרבה נערים לובשי כחול, די מוזנחים כי במחנה לא היו נערות שעליהן לעשות רושם. שישה בנים לכל שולחן.

בקצה האולם היה שולחן יותר רחב שבו, הסביר לי TREVES שישב ליד אותו השולחן המיועד גם לי, יתיישבו "השוויצרים" והם: מנהל המחנה, הסגן שלו עם אשתו, "il furiere" (סמל צעיר מהצבא) ואחד או שניים מנהלי העבודה אזרחיים. הם ייכנסו מדלת צדדית אחרי שאנחנו נשב כולנו בישיבה מסודרת ושקטים פחות או יותר. אחריהם ייכנסו הטבחים שיביאו את האוכל ויגישו אותו, בהתחלה לשולחן השוויצרים ואחר כך לנו, הפליטים, לפי הסדר.

אבל באותו היום הייתה הפתעה, לפחות בשבילי: אחרי שאנחנו הנערים התיישבנו, אבל לפני כניסת "השוויצרים". מאחד משולחנות "האוניברסיטאים" קם בחור עם משקפיים עגולים של אינטלקטואל והודיע שהתקבלה החלטה לפתוח באותו היום בשביתת רעב כדי למחות כי המזון במחנה לא היה טוב ולא היה מספיק. ולכן, אחרי שהשוויצרים ייכנסו והמנות יחולקו, אל יעז מישהו לנגוע באוכל: נקום ונצא כולנו מחדר האוכל. וכך היה, וכולם יצאו, כולל אני שלא הבנתי כלום מהמתרחש, מבלי לגעת באוכל.

פה הזיכרונות שלי חוזרים אליי בהבזקים. אני רואה את עצמנו יושבים בתוך קומת הקרקע של הקונסטרוקציות באחד מאולמות השינה כש- TREVES ועוד ידידים חדשים מסבירים לי את המתרחש. אחר כך נכנסים אלינו סטודנטים "פעילים של הוועד למען השביתה" ומספרים לנו שהמפלגה הסוציאליסטית בלוגאנו מתכוננת להגיש הצעת החלטה במועצת העיר התומכת בשביתה, שבלוגאנו האוכלוסייה היא לצידנו ואוספת מזון כדי לחזק אותנו (ולהוכחת אמיתות דבריהם קצת אחרי זה נכנסו אלינו שני נערים שהביאו לזניה ועוד מטעמים שחולקו בין כל החדרים).

כפי שגיליתי בימים האלה של "שביתת הרעב" (שבהם אף אחד מאתנו לא סבל מרעב) לא היו במחנה TREVANO רק תלמידי תיכון שלמדו לפי תכניות הלימודים של בתי הספר באיטליה, אלא גם סטודנטים בוגרים יותר שכבר קיבלו תעודת בגרות לפני שהגיעו לשווייץ, אבל לא התקבלו לאוניברסיטאות באיטליה כי היו יהודים וחוקי הגזע אסרו זאת). הם התקבלו ב- TREVANO כי בין המורים היו כאן לא מעט מרצים אוניברסיטאיים שיכלו ללמד אותם מקצועות רבים.

רבים מבין "האוניברסיטאיים" היו קומוניסטים נאמנים לדוקטרינה הסטליניסטית והדמות הבולטת ביניהם היה GIOLLI, הצעיר בעל המשקפיים העגולות של אינטלקטואל שהכריז על התחלת השביתה.

המורים שלנו שמרו על ניטראליות בזמן השביתה (והצעירים הכי מיליטנטים כינו אותם "קרומירים" = מפירי שביתה).

האוניברסיטאיים הקומוניסטים לעומת זה היו מאושרים מההזדמנות שניתנה להם בפעם ראשונה בחייהם לנהל שביתה של "מוצלים" בזעיר אנפין.

מנהל המחנה הוכיח את עצמן כנבון ואיתן ונתן לנו לשבות במשך כמה ימים. לנו הייתה סיסמה כדי להעביר מסר שמתקרבת ביקורת: PIOVE = יורד גשם. כשנשמעה הסיסמה היינו מעלימים את המטעמים שנערות לוגאנו, תומכות נלהבות של מאבקם של הפליטים הצעירים, היו מכינות בשבילנו.

אני זוכר את דוקטור GROB מופיע פתאום לתוך חדר השינה שלנו בצעדי השקטים ואלסטיים של חתול ומפתיע אותנו יושבים על המזרונים וסועדים את ליבנו בעליזות. האוכל נעצר לנו בגרון, הוא אמר "PIOVE", הסתכל בעניין על המחזה ויצא.

כאשר GROB הגיע למסקנה שהשביתה נמשכת כבר יותר מדי זמן הודיע בקרירות שאם עד למחרת בבוקר חיי המחנה לא יחזרו להיות נורמליים לגמרי (החל מהמפקד, שלפני השביתה היה מתקיים כל בוקר בשעה 7.00 בדיוק באולם הכניסה שבו המזרקה זרמה) הוא יכריז על הסגירה הסופית של המחנה ויזמין את הצבא כדי שכולנו נישלח למחנות עבודה אמיתיים. נקודה.

באותו הערב התארגנה אסיפה כללית (הוזמנו אליה גם המורים). היא נמשכה לתוך הלילה, המורים אמרו דברים נבונים (אם המחנה היה נסגר, היה נסגר גם בשבילם), בוזבזו הרבה מילים נלהבות על "שביתה עד הסוף" וכדומה ובסוף הרוב השתכנע "שהשוויצרים מחזיקים את הסכין מהצד של הידית" והוחלט ברוב גדול על הפסקת השביתה.

בימים שבאו אחרי זה היו הרבה וויכוחים האם השביתה תרמה לשיפור המזון האם לא. אני לא יכולתי להביע דעה כי מהאוכל של לפני השביתה לא טעמתי כלל, רק יכולתי לשלוח אליו מבט חטוף כשהיה בצלחת. על כל פנים אני יכול להגיד שמה שקיבלתי אחרי השביתה עלה על כל אלה שהכרתי במחנות הקודמים.

אחרי שהתסיסה והרוחות המלחמתיות נרגעו וחיי המחנה חזרו להיות נורמליים, הגיעו פקודות העברה למחנות עבודה "אמיתיים" לכל האוניברסיטאיים. לא היו הפגנות מחאה, רק רטונים בקול נמוך....